

7. Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp. *Government of Hungary*. URL: <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp>

8. Susan Rubin Suleiman. Anti-Democratic Politics in Hungary: Viktor Orbán and «Illiberal Democracy». College Station: The Bush School of Government and Public Service, Texas A&M University, 2021. (Scowcroft Paper № 20). 12 p.

9. Viktor Orbán's State of the Nation address. *Government of Hungary*. URL: <https://2010-2014.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/the-prime-ministers-speeches/viktor-orban-s-state-of-the-nation-address>

10. Zaccagnino J. M. The Tragedy of Central European University: Theorizing Hungarian Illiberal Democracy and Its Threat to Academic Freedom. *Connecticut Law Review*. 2021. Vol. 52, № 3. P. 1187–1240.

11. Zakaria F. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*. 1997. Vol. 76, № 6. P. 22. DOI: 10.2307/20048274.

Іжаківський Валерій

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДИСКУСІЯ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ: ВІД ЛІБЕРАЛІЗМУ ДО ПОСТЛІБЕРАЛІЗМУ

Ключові слова: світовий порядок, постліберальний, легітимність, лібералізм, миробудівництво, безлад.

Keywords: world order, post-liberal, legitimacy, liberalism, peacebuilding, disorder.

Сучасний міжнародний дискурс дедалі частіше акцентує увагу на твердженнях про «руйнування світового порядку» та втрату ефективності традиційних інституцій. Однак перш ніж аналізувати наслідки цих змін, варто поставити фундаментальне запитання: чи існував узагалі універсальний світовий порядок у тому вигляді, в якому його зазвичай описують?

Метою цієї статті є окреслити теоретичну рамку дискусії про світовий порядок або безлад з огляду на сучасний стан міжнародної безпеки.

Ретроспективний аналіз показує, що значну частину XX та початку XXI ст. міжнародна система функціонувала не як нейтральний глобальний порядок, а як західний ліберальний проєкт, який існував у межах умовного колективного Заходу, заснований на певній антропології – автономному індивіді, раціональності, ринку, демократичній процедурності, яка однак не розповсюджувалася на інших континентах [7]. Така конструкція була підсилена ідеєю про можливість експорту ліберальних інституцій, що стало фундаментом парадигми «ліберального миру» [8].

У миробудівництві це проявлялося в концепції, де стабільність створюється через демократизацію, інституційний дизайн та ринкові реформи. О. Річмонд у низці праць показав, що цей «ліберальний мир» був структурно пов'язаний із геге-

монією Заходу й мав вбудовану напругу між глобальними нормами та локальною агентністю, що згодом призвело до появи «гібридних» форм миру [7; 8; 10]. Паралельно О. Річмонд і С. Погодда підкреслюють, що у нових умовах мир дедалі більше стає функцією світового порядку, підпорядкованого або гегемонії, або мультиполярній конкуренції [11].

Своєю чергою Р. Джексон звертає увагу на постліберальні моделі миробудівництва, де держава й суспільство виходять за межі інструменталізму ліберальної парадигми [5]. Що зі свого боку супроводжувалося внутрішньою ерозією ліберальних демократій. Як зазначають П. Шміттер і А. Шпаді, криза лібералізму є не лише інституційною, але й антропологічною: ліберальний суб'єкт – автономний і раціональний – перестає відповідати реальній соціальній динаміці сучасних суспільств [14; 15]. О. Річмонд додає, що антропологічна та інституційна криза зумовила стагнацію процесів миробудівництва в рамках ліберального міжнародного порядку й показала межі старих моделей [9].

Так сформувалися умови для того, що О. Річмонд характеризує як конфлікт між ліберальним і авторитарним міжнародними порядками, де обидва пропонують різні варіанти миру, легітимності та безпеки [12]. Глобальний контекст лише посилюється завдяки зростанню багатополарності та конкуренції моделей розвитку – процес, який детально аналізує М. Голм, вказуючи, що відбувається не відмова від правил як таких, а децентралізація нормативного авторитету [4]. М. О'Ніл підкреслює, що ліберальний Захід втрачає епістемологічну й моральну гегемонію, а нові сили не приймають його претензію на універсальність [6]. Д. Калп і С. Соєр показують, що глобальна демократична теорія після завершення «холодної війни» вимагає перегляду поняття *demos* і *kratos* у поліцентричному світі [1].

Паралельно розвивається політична теорія постлібералізму, що прагне вийти за межі ліберального нормативного шаблону. Д. Волфф показує це на прикладі Латинської Америки, де демократичні експерименти не відкидають демократичні інститути, але трансформують їх, підкреслюючи нові моделі участі та колективних прав [17]. Ідеї постліберального консерватизму, які аналізують Пітт і Блонд, демонструють, що навіть у межах Заходу з'являються нові політичні проєкти, які відмовляються від ліберального індивідуалізму та ринкової ортодоксії [16].

До цих трансформацій додається значна зміна економічної логіки глобального порядку. Х. Гассан і Х. Рахахлех показують, що економічний націоналізм – один із ключових індикаторів постліберального повороту – стає новим нормативним режимом: торгівля політизується, глобальні ланцюги постачання стискаються, а держави відновлюють контроль над стратегічними секторами [3]. Подібна динаміка фактично згортає попередні процеси глобалізації, повертаючи світ до протекціоністських стратегій захисту національних інтересів та інструменталізації економічних позицій задля розширення впливу на слабших гравців.

Вони характеризують те, що Т. Ру називає рефлексивною переінтерпретацією конституціоналізму: відбувається не заперечення ліберальних інститутів, а перегляд їх функцій під тиском постколоніальних та поліцентричних реалій [13]. У ширшому інтелектуальному плані сфокусований огляд «A Post-Liberal Future?» вказує на системну появу альтернативних моделей міжнародного порядку, які відходять від ліберальної уніфікації та шукають способи впорядкувати різноманітність [15].

Узагальнюючи все вищеперераховане, можна стверджувати, що ми перебуваємо в перехідному стані постліберального безладу, у якому множинність моделей розвитку, політичних форм та економічних стратегій замінює колишні універсалістські претензії. М. Голм переконливо доводить, що майбутнє міжнародного середовища визначатиметься не відмовою від норм, а боротьбою за їх джерело легітимності: правила більше не можуть бути односторонньо визначені, а легітимність має бути завжди обґрунтованою [4]. Ця ситуація корелює з баченням Р. Хааса, який наголошує, що сучасний безлад є результатом природної деградації старого порядку, який неможливо відновити у попередньому вигляді. У такому контексті глобальний безлад постає не як тимчасова відсутність правил, а як тривалий стан десинхронізації, де зростання амбіцій нових гравців за відсутності ефективних інститутів створює постійну загрозу системної кризи [2].

Саме тому ключові виклики архітектури майбутньої міжнародної безпеки охоплюють такі аспекти: потребу в послідовному застосуванні міжнародного права; формування механізмів керованої багатополлярності; відновлення внутрішньої соціальної підтримки зовнішньої політики; розробку нової нормативної тактики для прав людини та миробудівництва. За умови формування постліберального порядку легітимність перестає бути даністю – її потрібно щоразу вибудовувати інтелектуально, на правовому рівні та політично.

Джерела та література

1. Culp J., Sawyer S. Post Post-Cold War Democratic Theory. *Democratic Theory*. 2024. Vol. 11, № 1–2. P. 1–17.
2. Haass R. How a World Order Ends: And What Comes in Its Wake. *Foreign Affairs*. 2019. Vol. 98, № 1. P. 22–30.
3. Hassan H., Rahahleh H. Post-Liberalism: Trumpism and the Rise of Economic Nationalism. *Economic Papers. The Economic Studies Unit at Arab Center for Research and Policy Studies*. 24 лютого 2025 р. URL: <https://surl.lu/xknetm>
4. Holm M. A Postliberal Global Order? Challenge(r)s to the Liberal West. *NUPI. Report 1/2025*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs, 2025. 36 p. URL: <https://surl.li/iddqz>
5. Jackson R. Post-liberal peacebuilding and the pacifist state. *Peacebuilding*. 2018. Vol. 6, № 1. P. 1–16.
6. O'Neill M. Challenges to the Western Liberal Order: the End of the «West»? *Journal of European Integration History*. 2024. Vol. 24(2). P. 293–316.
7. Richmond O. P. A Post-Liberal Peace. London: Routledge, 2011. 240 p.
8. Richmond O. P. A Post-Liberal Peace: Eirenism and the Everyday. *Review of International Studies*. 2009. Vol. 35, № 3. P. 557–580.
9. Richmond O. P. Stalemated Peacemaking in the Liberal International Order and the Problem of Peacemaking Under Multipolarity. 2025. URL: <https://surl.lt/itxzbq>
10. Richmond O. P. The Use and Misuse of the «Local Turn». *Millennium*. 2024. Vol. 52, № 3. P. 540–565.
11. Richmond O. P., Pogodda S. Peacemaking and the Maintenance of International Order: Alignment under hegemony versus multipolar misalignment. *Global Studies Quarterly*. 2024. Vol. 5, № 1. P. 1–13.

12. Richmond O. P. Peace in an authoritarian international order versus peace in the liberal international order. *International Affairs*. 2025. Vol. 101, № 4. P. 1381–1401.
13. Roux T. Liberal Constitutionalism in the Post-Colony. *Verfassungsblog*. 15 лютого 2026 р. URL: <https://surl.li/vqdqcg>
14. Schmitter P. C. Post-liberal Democracy: a Sketch of the Possible Future. February 2018. *European University Institute*. 43 p. URL: <https://surl.li/ohleat>
15. Shpadi A. Post-Liberalism: A New Ideology? A morphological analysis of postliberalism. Uppsala: Uppsala University, 2024. 38 p. URL: <https://surl.li/tmndxt>
16. The Post-Liberal Turn and the Future of Conservatism. Budapest: Ludovika University Press, 2024. 287 p.
17. Wolff J. Postliberal Democracy Emerging? *A conceptual proposal and the case of Bolivia. Postliberal democracy emerging?* (PRIF Working Papers, 11. Frankfurt am Main: Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung, 2012. URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-455107>

Оніщук Олександр

Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОНЦЕПЦІЯ ТРЕТЬОГО СВІТУ В ПЕРІОД ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Ключові слова: третій світ, Альфред Сові, Рух неприєднання, холодна війна, деколонізація.

Key words: Third World, Alfred Sauvy, Non-Aligned Movement, Cold War, decolonization.

Дослідження концептуальних засад «третього світу» в історії міжнародних відносин періоду холодної війни потребує критичного перегляду застарілих євроцентричних підходів, які тривалий час домінували в академічному дискурсі. У традиційній історіографії країни Азії, Африки та Латинської Америки зображувалися переважно як пасивне поле суперництва між США та СРСР.

У цьому дослідженні під концепцією «третього світу» розуміється інтелектуально-політичний проєкт держав Азії, Африки та Латинської Америки, спрямований на утвердження їх колективної суб'єктності в міжнародних відносинах поза двома антагоністичними блоками. Це була форма «світотворення», що поєднувала антиколоніальну боротьбу, принцип суверенної рівності націй, активний нейтралітет і солідарність країн, які розвиваються. Концепція виникла як відповідь на біполярний світовий порядок і еволюціонувала від семантичної метафори до реального політичного руху.

Сучасні роботи 2020–2025 рр. доводять, що цей феномен був самостійним політичним і інтелектуальним проєктом подолання колоніальної ієрархії [1, с. 18]. Актуальність теми зумовлена необхідністю осмислення історичного внеску деколонізованих держав у формування принципів сучасної багатополярності, яка почала зароджуватися вже в середині ХХ ст. Водночас сучасна наука підкреслює проблематичність терміна «третій світ». Він ієрархічний за природою, несе в собі